

„Арменци“ на Пейо Яворов - „прозорец“ към българските художествени сюжети в един чужд социокултурен контекст

Марияна Георгиева

“Armenians” by Peyo Yavorov – “a window” to the Bulgarian artistic plots in an alien socio-cultural context: the text is a resume of a part of the theoretical basis of a model for studying a lyrical work among the Bulgarian communities abroad. It grounds the choice of “Armenians” as a lyrical work through which the entire Bulgarian artistic discourse, from the Renaissance to the post modernism, can be “read” successfully together with the thematic and author’s discourse of the poem.

Key words: motherland, difference, tradition, modernism, the author, the volume of poetry “After the shadows of the clouds”.

ВЪВЕДЕНИЕ: Изборът на Пейо Яворов и „Арменци“ за експериментално обучение не е случаен. Яворов изразява в поезията си драматизма на българската и общочовешката съдба. Стихотворението „Арменци“ е емблематично за българската поезия, така както и „Хаджи Димитър“. Със значещо и подчертаващо чуждостта име и темата за страдалческата участ на напусналия родината човек тя е генетично близка на вечните изгнаници – бесарабските българи. А опозицията между понятието за родина и чуждата земя е конфликтна точка на вечното им непреодоляно до ден днешен раздвоение, което те преживяват като предвечно, дадено им свише, страдание...

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Родината, изгнаническата участ.

На екзистенциалния въпрос „Що е родина?“ - „Но що си ти?... Къде си ти?...” модерният лирически „аз“ на Яворов отговаря, че родината живее в „откривителния“ дух на „майчиното слово.“ А то принадлежи на личността, изразява я, живее в нейния изказ. Така родината е същностна част на човешкия дух, невъзможна е раздялата с нея.

Десет години след написването на „Арменци“ авторът му дава различен отговор на въпроса за връзката на човека с родината, в сравнение с този, който откриваме в посланията на елегията. Там стихотворението насочва читателя към трагичния смисъл на раздялата. Принуден да напусне земята си, човекът е обречен на вечно страдание. Родината е непостижима в чуждата земя конкретност, осезаем образ – майка, напразно призоваваща за помощ и пощада.

Темата за принудителното изгнаничество, за загубата на родината, е позната на учениците в две посоки – първо, тя е болезнена тема за техните предходници, а и за самите тях. Все още неполучилият удовлетворителен отговор въпрос: “Защо сме тук?” е причина за разколебаната им идентичност, за търсене на исторически оправдания със задна дата, за неизживяно колективно чувство за вина.

Тази вина, това чувство на ограбеност сближава учениците с колективния лирически герой на „Арменци“ и превръща творбата в „своя“. Поради самия характер на темата и ярката художествена образност, се постига „постмодерното“ четене според Бахтин [Бахтин 1979: 285], при което „едно лично познание“ е ключ към разбирането на текста.

Втората посока за четене на Яворовия текст, свързана с темата за изгубената родина е във вече съществуващия в съзнанието на учениците културен и литературен контекст. Няма да е пресилено да се отбележи, че „Арменци“ е творба, която отразява в себе си поетическите модели и творчески интенции от

Възраждането до Модернизма, която дава възможност да се покажат същностни особености на националното ни поетическо мислене. В книгата си „Явори и клони“ Димитър Камбуров [Камбуров 2003] говори за Яворовото творческо „разсъбличане от Ботев“ в развитието на поета. Но точно чрез „неразсъблеченият“ от Ботев Яворов се постига ефективно в българския бесарабски контекст пълноценно изучаване на автора, литературния процес и моделите на националното ни мислене. Михаил Неделчев [Неделчев 1989: 3–16] отбелязва, че „характерните Ботеви тропи, ключови лексеми, епитети и алитерации, са безотказен поетически инструмент на внушението“. Така „Арменци“ отваря широк прозорец към българския литературен контекст, превръща го в дискурс, в който оживяват образите на майката – родина и българския човек, изживяващ като разпятие както осъществената си саможертва, така и трагичната си невъзможност за нея. („На прощаване“, „Хаджи Димитър“ „В механата“, „Немили – Недраги“). През този прозорец надниква и идеализираният образ на земята – рай, по която страдат българските възрожденци („Хубава си моя гора“ – Л. Каравелов) и която така възторжено възпява Народният поет („Отечество любезно“).

Но освен, че е отворена към традицията на родната литература, творбата се превръща в начало и в тематично ядро на собствен поетичен „сюжет“ – сюжетът за изгнаническата участ на човека-жертва на национални стълкновения, предразсъдъци и нетолерантност, и като цяло на Божията глухота, тук на земята. „Арменци“ е първото стихотворение от поредицата, която разгръща темата за обречения на страдание изгнаник – чужденец, който търси спасение в чуждата земя. – „Заточенци“, „Бежанци“, „Евреи“.

В по-широкия контекст на „Подир сенките на облаците“, „Арменци“ е последвано от „Заточеници“. Събирането на двете елегии в последователно съседство е художествено значещо. От пределната обобщеност на човешкото, постигната с образите на страдащите „те“, „Заточеници“ премества акцента към личното „ние“ в обговарянето на трагичната тема за раздялата с отечеството и невъзможността да бъде изпълнен докрай синовният дълг. „Заточеници“ очертава и различно време и пространство. От пестеливото назоваване на липсващото родно пространство в „Арменци“ (само с обобщаващото „нешастна родина“ и „бащин кът“) в „Заточеници“ се разгърнати конкретни географски реалии на реки и планини, които очертават българската родина. Според Димитър Михайлов [Михайлов 2002 :184], точно със „Заточеници“ Яворов изгражда „един национален мит“ – митът за изгубената родина.“ По този начин у учениците се формира представата за обобщения образ на Яворовия лирически човек (А това е българският човек!) Той изживява Отечеството и човешката принадлежност към него като универсална ценност и като съкровено, принадлежащо на личността родно пространство, с което той неотменно и съдбовно е свързан.

2. „Арменци“ в „Подир сенките на облаците“. Дискурсът на модерността.

В учебния дискурс върху „Арменци“ единството на стихосбирката „Подир сенките на облаците“ може успешно да се докаже чрез близкия контекст, в който стихотворението неслучайно е положено – този на „Градушка“, „Епитафия“, „Нощ“, „Завет“, „Арменци“ и Заточеници“.

Изследователите отдавна са забелязали, че бъдещите модерни посоки в Яворовото творчество тръгват още от „Нощ“, но не е излишно пред учениците да бъдат показани и онези сходства между „Арменци“ и „Нощ“, които правят логично тяхното толкова близко съседство в „Подир сенките на облаците“. Още повече, че създаването на двете творби е много близко във времето – „Арменци“ е създадена през декември 1899 г., а „Нощ“ – януари – февруари 1901 г. Могат да се посочат общите послания на образите от „Арменци“ – колективният, разкъсан от изгнаническото страдание лирически герой и изживяващият като своя цялата

минала и бъдеща мъка на родината индивидуален „аз-“ герой в „Нощ“. А образите на бурята и нощта в „Арменци“ в съпоставка с образа на „бясната фъртуна“ в „Нощ“ биха могли да подсказват бъдещите модерни посоки в Яворовата поезия – разкъсаността на човека в изначално враждебния свят, потъването в мрака на безразличната вселената на човешката надежда за цялостност и хармония.

3. „Арменци“ и авторовият дискурс.

„Арменци“ и П. К. Яворов предлагат възможност чрез самия текст да бъде „прочетен“ и авторът. Каква информация за П.К.Яворов може да ни даде „Арменци“? По-горе говорихме за традицията в текста на творбата, проявена чрез „Ботевите“ ключови лексеми и изразни средства. Чрез тях може да посочим на училищните факта, че и в живота Яворов с делата си е искал да повтори жизнения и творчески път на поета – революционер, да се идентифицира с неговия митичен образ в националното съзнание. Точно затова Симеон Радев [Радев1965: 324] нарича Яворов „един закъснял романтик“ тъй като именно романтизмът съгражда образа на действения човек, който твори историята.

Образът на страдащия човек, изгубил родината си в стихотворението също може да „разкаже“ автора – внимателно наблюдаващ и съпреживяващ действителността, творчески откликващ на човешката болка. Подходящо е да се цитират свидетелствата на самия Яворов, че стихотворението е писано по „непосредствен повод,“ и опосредствания разказ на Владимир Василев: „Яворов е разказвал на брата си, че когато бил телеграфист в Скобелево (към края на 1894 г.) гледал арменските бежанци, които работели на гарата, техните теглила и как прекарвали нощите“.

Художествената образност в „Арменци“ позволява да допълним образа на автора и с още един биографичен и според Никола Георгиев, свързан с творчеството на поета, факт. Внимателните наблюдения на Н. Георгиев върху поезията на Яворов, показват засилената употреба на лексеми и тропи, вързани с мрака, нощта, очите и слепотата. Те създават образност, насочена към страданието, изгубването и безнадеждността. Според изследователя е напълно възможно тази честота да е свързана с факта, че Яворов е имал много сериозни проблеми със зрението от ранното си детство до зрелостта: „Аз винаги съм живял в страх за моите очи. Така, когато съм вървял по тротоарите, все ми се е струвало, че тенекените первази под прозорците ще се дигнат и ще ми прережат направо очите и това ме е карало да вървя по бордюрите“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направените по-горе наблюдения позволяват да се направят следните изводи:

1. Елегията „Арменци“ дава възможност за колективно „четене“ в учебния час както на традицията в българската литература, така и на отказа от нея, както на „езиците“ на Ботев и Вазов, така и на началото на един нов поетически език, който символно обговаря и проблематизира човешкото.

2. Търсенето на общи смислови полета с творбите от посочения по-горе ред в стихосбирката, ще доведе училищните до извода, че в този контекст „Арменци“ се вписва в голямата тема на „Подир сенките на облаците“ за обречеността на човека на вечно страдание, за неговата безпомощност и самота както пред природното, така и пред човешкото насилие.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М., 1979, с. 285

[2] Камбуров, Димитър. Явори и клони. София: Фигура, 2003.

[3] Михайлов, Д. „Заточеници” – митът за изгубената родина. – В: Класически творби в българската литература. Анализи. Слово. Велико Търново, 2002, с. 184.

[4] Неделчев, Михаил. Ботевата поезия и историческият живот на мотивите в лириката : (Из битието на националния митопоетически текст). – В: сп. "Литературна мисъл", 1989, № 8, с. 3–16.

[5] Радев, С. "За групата "Мисъл" и по-особено за П. К. Яворов. – В: "Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени". С., 1965, с. 324.

За контакти:

Марияна Георгиева, СОУПНЕ „Фр. Шилер” – гр. Русе, тел: 082845996,
E-mail: mariana_bl@abv.bg

Докладът е рецензиран.